

Бутнік–Сіверський О. Б.

завідувач економіко-правовим відділом
Науково–дослідного інституту
інтелектуальної власності Академії
правових наук України,
доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент АТН України;
завідувач кафедри економіки, обліку та
фінансів ІПДО НУХТ

Інноватика та інтелектуальна економіка (теоретико-методологічний аспект)

В статті виділені ознаки, властиві економіці знань, обґрунтовано становлення науки інноватики та її складових, до яких віднесено інтелектуальну власність, як засіб реалізації економічних інтересів, та інтелектуальну економіку, як галузь знань, пов'язану з інтелектуальним капіталом. Наведена концепція дуалізму інноватики та її складових, виділено напрями розвитку інноватики й економіки інтелектуальної власності з позиції теорії та методології наукового пізнання.

Ознаки, які властиві економіці знань або інформаційній економіці

Динамічний економічний розвиток України можливий лише на основі інновацій, глибокої та комплексної модернізації економіки і суспільства в цілому. В основу такої модернізації, зазначають В.Геєць та В.Семиноженко, покладено **економіку знань** як багатовимірну категорію, яка пов'язана в сучасному вимірі, перш за все, з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, що мають інформаційну основу і втілюються в інноваціях [1, с. 8] та у виробленій інноваційній продукції, що забезпечує відповідний приріст доходу (прибутку), який є одним з головних показників ефективності економіки, її рентабельності. Такий тип розвитку, зазначає А.Чухно, *що базується на науково–технологічному удосконаленні виробництва*, набагато точніше визначено як **інноваційний**, тобто такий, що *передбачає постійні нововведення* [2, с. 4]. І далі, зазначає А.Чухно, історія свідчить, що роль *факторів виробництва* є визначальною не лише в економіці, але й у розвитку суспільства. Коли поряд із землею і працею з'явився новий фактор виробництва – *капітал*, який отримав адекватну форму у вигляді машинного виробництва, то й економіка, і суспільство стали капіталістичними. Так само *ява нового фактора виробництва – інформації та знань* – зумовила виникнення і поширення

інформаційної економіки або **економіки знань**, а суспільство стало називатися **інформаційним**, або **суспільством знань**. Отже, в наш час розвинуті країни відкрили нову стадію цивілізаційного прогресу – інформаційну (постіндустріальну) і визначили **інформатизацію економіки та суспільства** як шлях становлення нової економіки й нового суспільства [2, с. 7].

Тут виділені нами ключові ознаки:

- "інноваційний тип розвитку", що визначає інформатизацію економіки та суспільства на основі постійних нововведень;
- "новий фактор виробництва – інформації та знання", що зумовило виникнення і поширення інформаційної економіки або економіки знань.

За визначенням В.Гейця, **економіка знань** (знаннєвомістка економіка) – це економіка, в якій і спеціалізовані, і повсякденні знання є джерелом зростання. І далі, в економіці знань визначальним є **інтелектуальний потенціал суспільства**, на який вона спирається і який становить сукупність повсякденних (буденних) і спеціалізованих (наукових) *знань, які нагромаджені в свідомості людей та матеріалізовані в технологічних способах виробництва* [3, с. 6]. При цьому А.Чухно підкреслює, що сучасна епоха як перехід людства від індустріальної до інформаційної (постіндустріальної) стадії розвитку означає, що поряд з індустріальними, менш ефективними, технологіями дедалі більшого поширення набувають **інформаційно-комунікаційні технології** як більш сучасні й прогресивні, бо саме вони визначають становлення суспільства знань, **інформаційної економіки** [2, с. 9].

В.Геець зауважує, що наукові розробки, які відповідатимуть **технологічному укладу виробництва і системі управління**, що ґрунтується на інформаційно-комунікаційних технологіях, стануть продуктивною силою тільки у випадку безперервної масової трансформації у буденне знання, а також коли масово стає звичаєм буденна діяльність за рахунок **нагромадження наукових знань**, звільняючи тим самим простір і ресурси для нагромадження нових [2, с. 6].

Зауважимо, що тут В.Геець визначає головні ознаки та економічну сутність змін, які стануть продуктивною силою за умови безперервної масової трансформації нових знань у буденне знання, а нагромадження наукових знань якісно прискорює перехід до епохи систем комунікацій.

Методологія переходу до епохи знань складна і має відповідне наукове обґрунтування. Визначення її з огляду наукових досліджень, поглядів учених дозволяє розкрити динаміку корінних змін у суспільстві, врахувати світовий досвід, визначити специфіку і особливості розвитку економіки України на шляху інноваційних перетворень, а також подальшої інтеграції у світове товариство.

Слід зауважити, що використане сьогодні поняття "уклад" означає встановлення певного порядку чого-небудь. Технологічний уклад виробництва характеризується **єдиним технічним рівнем** складових його виробництва, пов'язаних вертикальними та горизонтальними потоками якісно однорідних ресурсів, які спираються на загальні ресурси кваліфікаційної робочої сили,

загальний науково-технічний потенціал і певні технології [Глазьев С., 4]. **Технологічний уклад** – це цілісна стійка економічна система, конкретне якісне наповнення якої слугує її характерною відмінною ознакою. Відмінності в технологіях, в рівнях якості продукції, переважно використовуваних видах енергоносіїв (вугілля, нафта, газ, електрика тощо), управлінських та інших механізмах розподіляються за **укладами – однорідними сукупностями технологій** [Федулова Л., 5].

Кожний технологічний уклад, аналізує Н.Краснокутська [6, с. 30–42], є самовідтворюючою цілісністю, унаслідок чого технічний розвиток економіки не може проходити інакше, ніж шляхом послідовної зміни технологічного укладу. Життєвий цикл кожного укладу має **три фази розвитку** і визначається досить довгим періодом існування. **Перша фаза** припадає на зародження і формування нового технологічного укладу в надрах попереднього і, спираючись на існуючий виробничий потенціал, набуває подальшого розвитку. **Друга фаза** пов'язана зі структурною побудовою економіки на базі нової технології виробництва і збігається з домінуванням певного технологічного укладу. **Третя фаза** починається "зрілістю" життєвого циклу технологічного укладу, закінчуючись повним затуханням і відмиранням старіючого технологічного укладу.

Технологічний уклад має складну внутрішню структуру, ядром якої є сукупність базових (радикальних) технологій, що є принципово новими технологіями, які створені на базі раніше не відомих законів і закономірностей, винаходів, відкриттів, що докорінно змінюють зміст різних видів діяльності в суспільстві.

За визначенням Г.Менша [7], **базові технології** – це подія, коли вперше організується регулярне виробництво або вперше створюється організований ринок відкритого матеріалу, процесу або вперше розробленого технічного виробу. Радикальні нововведення далеко не завжди відрізняються грандіозністю рішень Вони можуть бути гранично елементарними та нести хвильовий характер виникнення. Саме оновлення технологічної бази, зауважує Н.Краснокутська, викликає зміни в перебудові господарської системи та її організаційної структури, зміни технологічного укладу. Базові технології – це основа нових галузей промисловості і багатьох прикладних технологій, які використовуються для модернізації існуючого виробництва [6, с. 33]. Слід зауважити, що у сучасній інтерпретації **технологія** – це сукупність виробничих процесів, науково-технічних і професійних знань, методів, засобів виробництва, нової техніки, які забезпечують перетворення природної речовини в продукти промислового і побутового використання [6, с. 30]. Завдяки сучасним технологіям випускається дедалі більше різноманітних виробів, що дає споживачам можливість широкого вибору аж до індивідуалізації продукту чи послуг.

Перехід від однієї технології до іншої не є поступовим і неперервним. На думку американського дослідника Р.Фостера [8], нові технології – це раптовість, а не запрогнозований процес, це розрив, а не поступовість. Р.Фостер

уводить поняття технологічного розриву, який знаменує перехід від однієї технології до іншої, а розвиток кожної технології характеризується за допомогою логістичної S-подібної кривої, яка виступає як основний аналітичний засіб. S-подібна крива відображає залежність між витратами, пов'язаними з розробкою нової технології чи нового продукту, та результатами, одержаними від укладених коштів. Спочатку, коли кошти вкладаються в дослідження, успіхи дуже незначні, потім, коли використовують ключові для досягнення успіхів знання, які реалізуються у вигляді розробок, результати покращуються стрибкоподібно. У міру подальшого інвестування додаткових коштів у процес чи продукт з метою удосконалення технічний прогрес досягається важче і коштує ще дорожче. Це свідчить про існування межі ефективного використання тієї чи іншої технології. Уміння розпізнавати межі ефективного використання технологій має вирішальне значення для досягнення успіху компанією (фірмою), підприємством, бо така межа – ознака необхідності розроблення нової технології.

Перехід від однієї групи технологій до іншої називається *технологічними розривами*. Виникає розрив між S-подібними кривими і починає формуватись нова S-подібна крива, але на базі нових знань. S-подібні криві "ходять" завжди парами, проміжок між парою кривих і відображає розрив – точку, де одна технологія заміщується іншою. Подолання технологічних розривів називається *технологічним проривом*. Це принципово нові рішення. Поняття "прорив" означає вирішення проблем нетрадиційним шляхом.

На практиці одинична технологія не може задовольнити потреби суспільства. Майже завжди існують конкуруючі технології, кожна зі своєю S-подібною кривою. Розшифрувати розрив S-подібних кривих, коли він виникає, дуже складно.

Зміна базових технологій супроводжується виникненням промислових революцій, які мають не тільки технічні, а й соціальні наслідки.

Промислові революції XIX–XX ст. створили умови для **індустріалізації**, яка звільнила людство від тяжкої фізичної праці, привела до урбанізації, змінила ритм соціального життя. Дух індустріальної епохи був механістичним, відповідно до "характеру машин" виникли соціальні інститути (бюрократична ієрархія, спеціалізація тощо).

На зміну індустріальній епосі прийшла **постіндустріальна** – епоха систем комунікацій, яка підвищила рівень соціальної складності і веде до корінних змін у суспільстві.

Тут виділені нами ключові ознаки:

- "інтелектуальний потенціал суспільства", що визначає сукупність повсякденних (буденних) і спеціалізованих (наукових) знань, які нагромаджені та матеріалізовані в технологічних способах виробництва (звернемо на це увагу);
- "інформаційно-комунікаційні технології", які в інформаційній економіці відповідатимуть технологічному укладу виробництва і системі управління, що характеризується єдиним технологічним рівнем, однорідними сукупностями технологій;

- "технологічний уклад", як цілісна стійка економічна система з однорідними сукупностями технологій, які характеризуються єдиним технічним рівнем;
- "базові технології", які є радикальними, принципово новими технологіями, створені на базі раніше не відомих законів і закономірностей, винаходів, відкриттів, які докорінно змінюють зміст різних видів діяльності в суспільстві;
- "технологічний розрив", який знаменує перехід від однієї технології до іншої з більш високим рівнем знань, які реалізуються у вигляді розробок, результати яких покращуються стрибкоподібно;
- "технологічний прорив", який характеризується подоланням технологічних розривів на основі принципово нових рішень, які пов'язані з вирішенням проблем нетрадиційним шляхом.

Що стосується системи управління, то Н.Апатова розглядає інформаційну економіку як **економічну систему суспільства**, виділяючи п'ять елементів цієї системи [9, с. 60–61]:

- 1) **нові продуктивні сили**, які привнесли до неї автоматизацію, інформаційний ресурс і комп'ютерну техніку зі світовою системою Інтернет.

На перше місце серед категорій, які характеризують продуктивні сили виходять *знання, які мають ідеальне і матеріальне втілення*: в освіті, технологіях, виробничій кваліфікації спеціалістів, а також у новій техніці, організаційних системах, продуктах і послугах. Оскільки найважливішим ресурсом стає інтелектуальний капітал, то засоби виробництва немовби переходять до голів новаторів, тих, хто створює нові цінності. Якщо в індустріальній економіці пріоритет був у машин, і при цьому виникла проблема відчуження людини від результатів її праці, то в інформаційній економіці високоінтелектуальна розумова праця повернула людину на чільні позиції у відношенні до засобів праці та зняла тим самим проблему відчуження. Це сталося тому, що знання, вкладені виробником у продукт праці, залишилися у ньому і можуть бути використані багаторазово;

- 2) **впровадження інформаційних технологій** у виробництво, торгівлю та послуги, а також з розвитком комп'ютерної мережі Інтернет, яка є базою для створення сітьових підприємств і сітьового інтелекту. Інформаційні та сітьові технології визначають *технологічний спосіб виробництва*, який теж формується техніко-економічними відносинами спільно з продуктивними силами;
- 3) **змінюється характер праці**, і в цьому зв'язку виникають нові форми організаційно–економічних відносин. Із зростанням обсягів використовуваних у виробництві знань і потреб у нових знаннях, як *економічну стали розглядати й інтелектуальну діяльність*. Зміні характеру праці сприяють також децентралізація та деурбанізація виробництва;

- 4) *пріоритет особи працівника*, оскільки такий працівник вільно володіє необхідною інформацією і знаннями, є незалежним від власності на засоби виробництва і має високу мобільність;
- 5) *відбуваються структурні зміни* на макро– і мікрорівнях системи господарювання, а також *глобалізація бізнесу* на інноваційній основі.

Тут виділені нами ключові ознаки:

- "інтелектуальний капітал", як найважливіший ресурс, авансована інтелектуальна вартість у процесі господарської діяльності;
- "знання", які мають ідеальне і матеріальне втілення та можуть бути використані неодноразово;
- "технологічний спосіб виробництва", який характеризує впровадження інформаційних технологій та за певним рівнем, характеризується за ознакою технологічного укладу;
- "інтелектуальна діяльність", як економіка використовуваних у виробництві нових знань;
- "структурні зміни", які відбуваються на макро– і мікрорівнях системи господарювання;
- "глобалізація бізнесу", що свідчить про зняття обмежень інтелектуальної діяльності в умовах інформатизації та сітьових технологій з метою отримання доходу або інших переваг.

Глобалізація інформаційного простору, на думку А.Чухно, сприяє розширенню інформаційного обміну та розвитку міжнародного співробітництва, взаємодопомозі у розвитку бізнесу, науки, культури та освіти, усуненню часових і просторових бар'єрів, розв'язанню проблем побудови розвинутого інформаційного суспільства [10, с. 15]. Розвиваючи цю тезу, Н.Краснокутська розкриває економічну природу цього явища, а саме [6, с. 36–37]: технічні новації, засоби зв'язку, нові інноваційні технології збільшують ступінь соціальної зв'язуваності. Межі економічних і соціальних комунікацій розширюють свої масштаби, стають складнішими. Фірми, компанії створюють міжнародні альянси (олігополії), вступають у партнерство зі споживачами, своїми постачальниками, стаючи частиною комунікаційних мереж. Державні і фінансові кордони втрачають своє значення. У світовому просторі розвивається *техноглобалізм* – розширення міжнародної передачі (трансферу) технологій.

Міжнародна передача технологій (international technology transfer) – це сукупність економічних відносин між фірмами різних країн у сфері використання закордонних науково–технічних досягнень.

Таким чином, розвиток базових (радикальних) технологій є основним чинником економічного зростання, точкою опори для розробки варіантів їх науково–технічного тиражування. Нова технологія "приходить" не одна, а у зв'язці з іншими, взаємодоповнюючи прикладними технологіями. Виникають "пучки" ("*кластери*" – за визначенням Й.Шумпетера) технологій, які стимулюють розвиток нових галузей, різноманітних товарів і динамізм ринків.

Це скорочує життєвий цикл виробів, примушує фірми виробляти товари в невеликих кількостях, збільшуючи частку дослідницької роботи за рахунок зниження затрат фізичної праці. Усе це відбувається швидко, бо час створення товару і виходу його на ринок стає рушійним чинником конкуренції.

Виділяючи ключові ознаки – терміни, таким методичним прийомом хотілось би звернути увагу на нові ознаки, які властиві економіці знань або інформаційній економіці (Information Economy).

Інноватика – складова економіки знань

Сучасна економічна наука, яка спирається на цивілізаційний підхід, виходить з того, як зазначає А.Чухно, що визначальним фактором розвитку економіки і суспільства в цілому є технологічний спосіб виробництва [11, с. 16]. І далі, для нового суспільства характерним є підрив ринкових відносин, насамперед, їх основного закону – закону вартості, еквівалентних відносин. Отже, короткий розгляд основних рис нової економіки показує, що індустріальна економіка і постіндустріальна відрізняються докорінно, характеризуються протилежними рисами: матеріальне – нематеріальне виробництво; земля, капітал і праця – інформація і знання; праця, що базується на матеріальному інтересі – творча праця як внутрішня потреба; ринкова економіка – підрив її [11, с. 20].

На цій основі ґрунтується "нова економіка", яку називають інноваційною. Як зауважує П.Єщенко, сучасні знання необхідно формувати з урахуванням усього різноманіття наукових теорій, які підтвердили свою практичну значущість. Причому всі теорії мають бути адаптовані до конкретно-історичних умов певної країни [12, с. 61]. З огляду на зауваження П.Єщенко і визначення ознак, які властиві економіці знань, можна стверджувати, що сучасна цивілізаційна економіка збагатилася "теорією інновацій", яка визначає інноваційний тип розвитку. В основі цієї теорії покладено "теорію еволюційного розвитку", засновником якої був Й.Шумпетер. Розглянемо цю економічну конструкцію більш детально.

Сучасна економічна теорія є основою економічної політики, обґрунтуванням правильних дій різних суб'єктів господарювання в сфері практичної діяльності. Ця функція економічної теорії, з позиції С.Мочерного, В.Симоненко, В.Секретарюка та О.Устенко, найбільш яскраво виявляється при розподіленні цієї теорії на *нормативну* (тобто таку, яка не тільки пояснює економічні явища та процеси, але й сприяє виробленню економічної політики, конкретних рекомендацій уряду та іншим суб'єктам господарювання) та *позитивну* (яка тільки описує такі явища та процеси, але не розкриває присутні між ними причинно-наслідкові, внутрішньо необхідні зв'язки) [13, с. 21].

Практична функція економічної теорії спрямована: на пошук найбільш раціональних шляхів підвищення ефективності виробництва, господарського механізму, різних форм власності; вести пошук нових організаційно-

господарських форм; вивчати досвід світового розвитку; запозичувати з нього найбільш прогресивні економічні форми розвитку світової цивілізації.

При цьому автор виходить з політекономічних позицій, тобто з додержання принципів, що держава повинна бути активним учасником господарського життя країни, виходити з причинно-наслідкових зв'язків в економічних явищах та процесах, додержуючись якісного і сутнісного аналізу в сполученні з кількісними характеристиками, в об'єктивному сполученні з суб'єктивними оцінками та цивілізаційним підходом.

Сучасна економічна теорія збагатилася новим напрямком розвитку, до якого віднесено *науку інноватику* (Innovation Science), яка перебуває на початковому етапі свого розвитку, і в ній відокремлюється *Інтелектуальна власність* (Intellectual Property), як право на результат інтелектуальної діяльності, та *Інтелектуальна економіка* (Creative Economy) або Економіка інтелектуальної власності, яка в основі спирається на теорію і методологію Інтелектуального капіталу (Intellectual Capital).

Іноді інноватику ототожнюють з інноваційною економікою, звужуючи її до економічної проблематики суспільства, регіону, підприємства в противагу з динамікою економічного розвитку, економічного прориву, науково-технічного прогресу. При цьому не розглядаючи інноватику як науку, яка базується на інноваційній теорії і є новим кроком розвитку самої економічної теорії з позиції діалектичного пізнання оновлюваної цивілізації.

Іноді інноватику розглядають як галузь науки, що вивчає закономірності розвитку інноваційних підприємств [14, с. 9], у відриві від загальної економічної теорії, звужуючи інноватику до технократичності.

З позиції сучасних поглядів, А.Чухно у своєму дослідженні "Й.Шумпетер – засновник еволюційної економічної теорії" [15] зазначає: "Інноваційно-еволюційна чи просто еволюційна, економічна теорія, створена Й.Шумпетером, стає дедалі більш поширеною і визначальною в сучасному світі. У його головних працях «Теорія економічного розвитку» (1912), «Економічні цикли» (1939), «Капіталізм, соціалізм і демократія» (1942) та ін. викладено основоположні теоретичні ідеї та методологічні підходи, які визначили формування нової, еволюційної парадигми економічної теорії" [15, с. 65]. Завдяки своїй методології Шумпетер у праці з економічної еволюції ґрунтовно розкриває процес нагромадження знань і передбачає у майбутньому виникнення і розвиток економіки знань. Його метод економічної еволюції, в тому числі *теорія інновацій*, будучи застосованою до такої галузі, як наука, дозволяє розкрити внутрішній механізм і етапи її розвитку. Шумпетер виходить з того, що наука стала галуззю народного господарства із своїм обладнанням, спеціальними технологіями, методами та аналітичним апаратом, а її продукт, по суті, нічим не відрізняється від виробничого продукту. Тому трансформації у матеріальному виробництві відбуваються в інтелектуальній сфері, а процес розвитку науки – у відповідності з *теорією інновацій*, розробленою Шумпетером насамперед для матеріального виробництва. Це дало йому підстави дійти до висновку, що аналітичний прогрес в економічній науці

нерозривно пов'язаний з технологічним прогресом, як матеріальне виробництво – з інтелектуальним розвитком. Він показав, що внутрішні, ендогенні фактори визначають зміни, а підприємець, впроваджуючи нововведення у період спокою і рівноваги, викликає порушення рівноваги, а значить, безперервності розвитку. Такі нововведення він називає *інноваціями*, а рух економіки подає у вигляді кругообороту [15, с. 66–67].

Важливою складовою еволюційної економічної теорії є вчення про *інноваційний тип економічного розвитку* – інноваційний, породжений новою епохою, епохою перетворення науково-технічного прогресу на вирішальний фактор економічного зростання.

Інноваційні політика Шумпетера, зазначає А.Чухно, увібрала в себе напрацювання таких визначних економістів, як М.Туган–Барановський, М.Кондратьєв, які зробили значний внесок у пізнання характеру суспільно–економічного розвитку. М.Туган–Барановський показав, що циклічний характер розвитку економіки визначається закономірностями циклічного відтворення основного капіталу, що це не якісь зовнішні фактори, а внутрішні властивості економічної системи, яка потребує для свого розвитку нових техніки і технології. Ідеї М.Туган–Барановського набули подальшого розвитку в теорії “довгих хвиль” М.Кондратьєва, цикл яких охоплює більш як півстоліття і чинники яких містяться у технічних винаходах, їхньому широкому застосуванні.

Праці зазначених учених показали, що науково-технічний прогрес – це не щось зовнішнє у відношенні до економіки, а її внутрішній “мотор”, її “локомотив”. Заслуга Шумпетера полягає в тому, що він, спираючись на ці теорії, розкрив внутрішній механізм технологічних змін, створив цілісну теорію інноваційного типу розвитку [15, с. 71].

Узагальнюючи, можна відмітити, що наука інноватика, як складова економічної теорії, містить в собі розкриття інноваційної теорії та методології. Саме вона має завдання, спираючись на економічні закони, визначити сталі причинно-наслідкові зв'язки між різними категоріями, які характеризують явища, пов'язані з інноваціями, інноваційним процесом, інноваційним типом економічного розвитку. З наукою інноватикою пов'язують розвиток системи управління ефективністю в умовах інноваційної діяльності, удосконалення структури та складових економіки знань, дослідження внутрішньої динаміки економічної системи (економічних систем) з глобальними світовими економічними і соціальними процесами, посилення процесів міжнародної інтеграції національних економік та швидким темпом модернізації життя на основі інноваційних зрушень.

За визначенням Н.Краснокутської, *інноватика*, як наука, вивчає закономірності процесів розвитку, формування новацій, нововведень, механізмів управління змінами, подолання опору нововведенням, адаптації до них людини, використання та поширення інноваційних потоків, інноваційної діяльності, їх впливу на сферу конкуренції, на розвиток суспільства в цілому [6, с. 8].

В.Геєць та В.Семиноженко в своєму дослідженні виділяють **інноваційну компоненту**, оскільки інновації передбачають не лише технічно і технологічно нові продукти, але й нові ринки, залучення і використання творчого потенціалу нації [1, с. 225], а також наявність *системи (механізмів) формування та передачі знань* від зародження та втілення в нових технологіях і продукції, що має інноваційний характер, тобто йдеться про процеси *дифузії знань*, які мають як ендогенний, так і екзогенний вимір [1, с. 21]. Ці механізми, відзначають автори дослідження, мають ураховувати – *головним виробничим ресурсом стає саме інтелект*, що характеризується високою продуктивністю, мобільністю та здатністю до відновлення [1, с. 180].

Н.Краснокутська [6, с. 89] визначає, що **предметом інноватики** є створення, освоєння і поширення різного типу інновацій. **Специфіка інноватики** полягає в тому, що вона є міждисциплінарною методологією особливого типу. Інноватика забезпечує таке *інтегрування знань*, у процесі якого спеціальні науки (економіко-управлінські, соціологія, психологія, кібернетика, філософія та ін.) зберігають свою самостійність і специфічність, але їх теоретичні концепції і фактичні дані об'єднуються навколо методів дослідження проблем інновацій та інноваційної діяльності, інтегруючи різноманітні наукові знання з метою підвищення їх практичної ефективності.

На думку вчених, в інноватиці як у науковому напрямі виокремлюють дві взаємодоповнюючі складові: теоретичну інноватику і прикладну.

Теоретична інноватика вирішує проблеми створення і розвитку наукової методології інноватики, теоретичні проблеми синтезу інноваційно складних організаційно-технічних систем (нових знань, ідей, нових технологій, винаходів, відкриттів).

Під **прикладною інноватикою** розуміється в різних галузях господарювання напрям інноваційної діяльності з вирішенням проблем планування, організації і реалізації нововведень. Кінцевим результатом інноваційних досліджень є досягнення практичного ефекту для забезпечення суспільного добробуту держави, людства в цілому.

Наука інноватика сьогодні розвивається в різних напрямках, які пов'язані з інноваціями, інноваційною діяльністю, інноваційним бізнесом, інноваційним менеджментом, глобалізацією знань тощо. В межах її знаходять обґрунтування теорія, методологія і практика становлення нової економіки, а на її основі нового суспільства.

Визначаючи характер перехідних процесів до економіки знань, В.Геєць звертає увагу, що серед інших механізмів і способів розширення буденних знань, наближених до спеціалізованих, і поряд з освітянськими та мотивованими рівнями, що є основою високопродуктивної праці, існує розвиток трансферу технологій та інновацій. Останні є способом реалізації спеціалізованих знань через патентно-ліцензійну діяльність, оренду нової техніки, диверсифікацію діяльності та об'єднання окремих підприємств, колективів, а також через розширення іноземних інвестицій, інжиніринг і технічну допомогу, франчайзинг проектів, торгових марок і зразків [19, с. 12].

Зазначимо, що за Шумпетером, виділяються п'ять типів інновацій:

- виробництво невідомого споживачам нового продукту з якісно новими властивостями;
- впровадження нового засобу виробництва, в основу якого не обов'язково покладено нове наукове відкриття, а може бути застосований новий підхід до комерційного використання продукції;
- освоєння нового ринку збуту галуззю промисловості країни, незважаючи на те, чи існував цей ринок раніше, чи ні;
- залучення нових джерел сировини та напівфабрикатів, незалежно від того, чи існували ці джерела раніше, чи ні;
- введення нових організаційних та інституціональних форм, наприклад, створення монопольного стану чи послаблення монопольного становища іншого підприємства.

Й.Шумпетер розрізняв поняття “винахід”, “дослідження і розробки” та “інновація”. На його думку, винахід – це ідеї, що є корисними для бізнесу, але не обов'язково використовуються; дослідження і розробки – це науково-технічна діяльність, яка проводиться у виробництві і в державних чи громадських установах. І, нарешті, інновація – це комерційне впровадження нової продукції чи нових засобів виробництва [15,с. 71–72].

Розглядаючи наведені думки вчених, можна бачити, що наука інноватика має багатовекторне спрямування, як по горизонталі, так і по вертикалі. З позиції вертикалі, інноватика розвивається ієрархічно на макро– та мікрорівнях, досліджуючи на цих рівнях інноваційну діяльність, інноваційні процеси, інноваційну політику держави та її структурних формувань. По горизонталі інноватика розвивається в одній площині, охоплюючи систему інноваційного бізнесу, проникаючи інноваційною складовою в різні сфери науки, господарської діяльності і підприємництва. На цьому підґрунті з'являється ціла низка напрямів інноваційної діяльності, які дозволяють характеризувати рівень інноваційного потенціалу в промисловості, будівництві, транспорті, сільському господарстві тощо.

З організаційно-методичних позицій інноватика спрямована на створення інноваційного середовища на різних рівнях управління, відповідного інноваційно-інвестиційного клімату, дії екзогенних та ендогенних факторів впливу на інноваційний розвиток держави, регіонів та підприємств в умовах ринкових відносин. На основі інноватики визначається державна інноваційна політика, шляхи ефективного розвитку країни, трансформаційні перетворення в економіці на макро–, мезо– та мікрорівнях, побудова взаємовідносин з урахуванням глобальних економічних ропцесів, пошук шляхів розвитку в довгостроковій перспективі. Організаційна складова інноватики – це побудова відповідної інфраструктури, яка б задовольняла створення організаційних умов для творчої діяльності на основі економічної зацікавленості, захисту прав інтелектуальної власності, конституційних гарантій суспільства на об'єкти права інтелектуальної власності. Інноватика сприяє та визначає відповідні зміни в конкурентному середовищі, визначає завдання та досягнення рівня

інноваційної діяльності, поведінку агентів та контрагентів щодо маркетингу інноваційного продукту та інноваційної продукції на ринку.

Інтелектуальна власність – засіб реалізації економічних інтересів

Інтелектуальна власність з позиції економіки знань є *інтелектуальним потенціалом* суспільства або інтелектуальним ресурсом суб'єкта господарювання.

Як зазначає В.Жаров, інтелектуальна власність не є продуктом інтелектуальної діяльності людини як таким, а є правом власності на певні результати інтелектуальної діяльності, що, з одного боку, потребують охорони та, з іншого боку, мають інтелектуальний (творчий) характер [16,с. 10–11]. В.Жаров звертає увагу на те, що діяльність може бути репродуктивною та творчою. **Репродуктивна діяльність** це процес, який виконується за детальним алгоритмом і в результаті якого створюється продукт, що не має новизни як для самого суб'єкта діяльності (суб'єктивна новизна), так і для інших членів суспільства (об'єктивна новизна). **Творча діяльність** відрізняється від репродуктивної тим, що це діяльність без алгоритму, кінцевим результатом якої є продукт, який має об'єктивну або суб'єктивну новизну. І саме *права на результати творчої інтелектуальної діяльності, що мають об'єктивну новизну, є інтелектуальною власністю* як такою. Але для того, щоб ці результати були визнані суспільством як об'єкти права інтелектуальної власності, необхідна їх формалізація у будь-який спосіб. Процес формалізації є необхідною передумовою набуття права інтелектуальної власності в установленому законом порядку.

Виходячи з викладеного, підсумовує В.Жаров, *інтелектуальна власність* – це формалізований результат творчої інтелектуальної діяльності, що надає автору або особі, яка визначена чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється та захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил [16, с. 11].

З означених позицій Інтелектуальна власність розглядається як особливий **Правовий інститут інтелектуальної власності**, який включає до свого складу такі правові інститути: інститут авторських і суміжних прав; інститут патентних прав; інститут прав на позначення учасників цивільного обороту та введеної в цивільний оборот продукції; інститут прав на нетрадиційні результати інтелектуальної діяльності; інститут управління інтелектуальною діяльністю; інститут охорони права та міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності тощо [17, 18]. І з іншого боку, як *об'єкт права інтелектуальної власності*, який набуває статусу нематеріальних активів. Об'єкти права інтелектуальної власності в господарській діяльності виступають активами, які мають відповідні ознаки, і, перш за все, ціну (вартість). Їх використання слід розглядати з позиції економіки, інвестицій, ціноутворення, бухгалтерського та податкового обліку. Головним при цьому є трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт, придатний

для виробництва і ринку [19]. Проте, інтелектуальна власність – це не тільки поняття, що охоплює права, які відносяться до інтелектуальної діяльності, але й економічна категорія, що визначає систему економічних інтересів особистості (творця, авторів, власників) та суспільства.

Інтелектуальна економіка – складова інноватики

Поглибленням теорії інновації є формування інтелектуальної економіки, яка пов'язана з механізмом комерціалізації інтелектуальної власності в умовах господарської діяльності.

Ось чому, **Інтелектуальна економіка** – це галузь знань, яка вивчає теорію і практику функціонування ринкових структур та механізмів взаємодії суб'єктів економічної діяльності, пов'язаних з *інтелектуальним капіталом*. Вона є функціональною складовою економічних наук і спирається на фундаментальні положення, які вже відомі економічній теорії. Це змішана економіка, в якій інтелектуальний продукт створюється під впливом власних зусиль, які спрямовують підприємницьку активність на зростання інтелектуального капіталу, а держава регулює цей процес, встановлюючи правову структуру бізнесу і контролюючи її додержання [20, с. 13–14].

Інтелектуальна економіка стимулює отримання достатньо високих прибутків на базі малого капіталу та невеликої кількості працівників. Інтелектуальний капітал є одним із різновидів капіталу. Як економічна категорія, *інтелектуальний капітал розглядається як авансована інтелектуальна вартість, що в процесі свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості*. Вартісна оцінка права інтелектуальної власності є інтелектуальний капітал, який об'єктивований та ідентифікований з позиції створеного або придбаного інтелектуального продукту, що набув право інтелектуальної власності (нематеріальних активів).

Інтелектуальна економіка описує механізм формування інтелектуального капіталу та його складових у господарській діяльності. Саме тут інтелектуальний капітал складається з двох складових: людського капіталу та інтелектуальних активів (нематеріальних активів). Передусь цьому процесу створення інтелектуального продукту, який на матеріальному носії стає інтелектуальним ресурсом.

Людські ресурси та інтелектуальні ресурси, або інтелектуальна сила та інтелектуальний продукт, розглядаються разом як інтелектуальний потенціал, який не має вартісної оцінки, а вимірюється кількістю працюючих та кількістю ідентифікованих об'єктів інтелектуальної власності. Інтелектуальний потенціал, його визначення та рівень розвитку є складовою інноватики, яка спрямована на створення відповідного інноваційного середовища, в якому стимулюється творча діяльність, інвестиційні і матеріальні та трудові ресурси. Від рівня інноваційного потенціалу на макро–, мезо– та мікрорівнях залежать трансформаційні перетворення в економіці України, що є загальною надбудовою інтелектуальної економіки, яка спирається на інтелектуальний капітал.

У вартісному вимірі інтелектуальний потенціал відтворює інтелектуальний капітал. З методологічної точки зору людські ресурси створюють інновації і те, що можна описати й ідентифікувати, стає інтелектуальними ресурсами, а ті з них, що отримують правову охорону, стають інтелектуальною власністю, інтелектуальним активом.

Саме *інновації є матрицею інтелектуальної власності*, які в господарському обігу сприймаються як інтелектуальний потенціал, який згодом трансформується в інтелектуальний капітал.

З методологічної точки зору інтелектуальний капітал в процесі свого руху поєднується з постійним і змінним капіталом та набуває форму товарного капіталу, головною функцією якого є реалізація інноваційної продукції і одержання додаткової вартості у грошовій формі. Використання інтелектуальної власності в господарській діяльності на умовах її комерціалізації з метою отримання прибутку є **інноваційне підприємництво**. Цей процес потребує від суб'єктів господарювання відповідних зусиль, інвестиційних та інноваційних ресурсів, організаційних заходів, спрямованих на отримання кінцевого результату – отримання прибутку (винагороди).

Описаний вище економічний механізм свідчить про те, що *інноваційна діяльність спрямована на накопичення інтелектуального потенціалу*, який згодом повинен під впливом інноваційного підприємництва поєднатися з господарською діяльністю і в процесі комерціалізації інноваційного продукту отримати додаткову вартість. Це є складовою інноваційно-інвестиційного процесу, основою якого є отримання товарного капіталу, який на стадії реалізації інноваційної продукції (в умовах виробництва) або інноваційного продукту (в науковій сфері) дозволяє отримати додаткову вартість.

Інтелектуальна економіка є складовою інноватики, яка є новим напрямком розвитку економічної теорії.

Концепція дуалізму інноватики та її складових

Процес розвитку інноватики набув динамічного характеру в Україні, в основі його здійснюється комплексна модернізація економіки та суспільства в цілому.

Інноватика, як бачимо, не є якимось новим “чудом”. революційним перетворенням. Це є результат сукупності повсякденних (буденних) і спеціалізованих (наукових) знань, нагромаджених в свідомості людей та модернізовані в технічних способах виробництва. Накопичення таких знань перейшло в діалектичну якість переходу людства від індустріальної до інформаційної (постіндустріальної) стадії розвитку, де дедалі більшого поширення набувають інформаційно-комунікаційні технології.

Для української економіки, яка знаходиться під впливом глобальних економічних процесів (глобалізації), це, за визначенням В.Гейця, **процес трансформаційних змін**, зміст і особливості якого в принциповому плані відмінні від трансформаційних перетворень, оскільки передбачають наявність стратегії розвитку, в якій закладено внутріманентні джерела прогресу,

зрозумілі населенню, а тому розвиток має відбуватися в умовах піднесення соціальної активності та інновацій. У результаті реалізації такої стратегії, зауважує В.Геєць, мінімізуватимуться протистояння, з одного боку, між правлячою елітою, бюрократією і частиною населення, яке, в основному нелегітимно, збагатилося, а з іншого – між активними в суспільному і політичному відношеннях масами населення, які через трансформаційні зміни не тільки не одержали задоволення інтересів, а й багато в чому втратили свій соціальний статус [21, с. 4].

Це, в свою чергу, вплинуло на структурні зміни на макро– і мікрорівнях системи господарювання в Україні, що пов'язано з інвестиційними можливостями юридичних осіб використовувати наукові розробки, які відносяться до відповідного технологічного укладу виробництва і системи управління, що ґрунтується на інформаційно-комунікаційних технологіях.

Якщо врахувати наведені вище ключові ознаки інформаційної економіки, то вони більш повно розкривають нові поняття, сутність та зміст яких характеризують складові інноватики та інтелектуальної економіки. Одночасно, підкреслюють потребу теоретично розібратися в нових напрямках економічної теорії, як цілісне формування нової методології, спрямованої на динамічний економічний розвиток України.

Сема тут з позиції діалектичного методу (наукового пізнання) слід визначити дуалізм (dualis) – двоїстість, роздвоєність науки інноватики та її складових. Так, інноватику розглядають як загальне уявлення динамічних процесів, трансформаційних змін в економіці і, одночасно, з позиції поняття “інновація”, “нововведення”, “новація”. Інноватику розглядають як трансформацію наукових досліджень і розробок, технологічний уклад виробництва і, одночасно, з позиції нового технологічного процесу у виробництві. Інноватику розглядають і як інноваційну діяльність шляхом створення цілого комплексу наукових, технологічних, організаційних, фінансових і комерційних заходів і, в той же час, з позиції освоєння (комерціалізації) нових видів продукції або методів її виробництва, доставки і реалізації. При цьому прослідковується теоретична невизначеність як щодо загального підходу, так і до конкретного рішення. Як зазначає Н.Краснокутська, незважаючи на значне накопичення емпіричних знань та теоретичних концепцій, ще відсутня узагальнююча теорія з інноватики, існують розбіжності з ряду важливих методичних питань, тлумачення основних категорій, про що свідчить спеціальна література.

Західні дослідники (Б.Санто, В.Д.Хартман, Б.Твісс, Г.Перлаккі, Е.Менсфілд, Р.Фостер, Й. Шумпетер, П.Друкер та ін.) трактують категорії інноватики, зазначає Н.Краснокутська, залежно від об'єкта та предмета свого дослідження [6, с. 10]. Аналізуючи визначення понять “нововведення”, “новація” та “інновація” Н.Краснокутська показує, що під терміном “нововведення” (“інновація”) одні автори розуміють об'єкти впровадження, інші – процес, що веде до появи чогось нового – новації. Вона посилається на міжнародні стандарти (“Керівництво Осло”, прийняті в Осло у 1992 р.), за якими *інновація* визначається як *кінцевий результат інноваційної діяльності*,

втілений у вигляді нового або вдосконаленого продукту чи технологічного процесу, який використовується в практичній діяльності або в новому підході до соціальних послуг [22, с. 30–31]. На наш погляд, кінцевим результатом інноваційної діяльності є інноваційний продукт (у науковій сфері діяльності) або інноваційна продукція (у виробничій сфері діяльності), тобто результат самої інноваційної діяльності. Одночасно, втілення нового або вдосконаленого продукту чи технологічного процесу не є кінцевим результатом інноваційної діяльності. Це є використання результату інноваційної діяльності, створеного на попередньому етапі інноваційного процесу при використанні об'єктів права інтелектуальної власності. На цій основі можна стверджувати, що нововведення та інновація описують різні етапи інноваційної діяльності, а саме **нововведення** – є початковий етап впровадження інтелектуальної власності (винахід, корисна модель тощо), яка повинна трансформуватися та з'єднатися з виробничим капіталом; це етап впровадження об'єктів права інтелектуальної власності (нематеріальних активів) у господарську діяльність. Одночасно, **інновація** – характеризує кінцевий результат інноваційного процесу, як завершуючий етап використання нововведень в господарській діяльності, на якому вже вироблений та реалізований інноваційний продукт чи інноваційна продукція. Англійське слово innovation у перекладі означає нововведення та поширення новинок. Необхідною ознакою інновацій є науково-технічна новизна та виробниче використання нововведень. Терміном “інновація”, зауважує Н.Краснокутська, позначаються всі нововведення у виробничій, комерційній, фінансовій, маркетинговій, управлінській та інших сферах, будь-які зміни й удосконалення, що забезпечують суспільний прогрес, економію витрат, підвищення рівня ефективності, рентабельності виробництва [6, с. 14]. Як бачимо, при такому трактуванні терміну “інновація” надається характерний дуалістичний (двоїстий) підхід. З одного боку інновацією позначають всі нововведення у виробничій, комерційній, фінансовій, маркетинговій, управлінській та інших сферах, а з іншого боку, тобто, одночасно, це кінцевий результат інноваційного процесу, який завершується випуском і реалізацією інноваційного продукту чи інноваційної продукції. Так само це стосується використання термінів “нововведення” і “новація”.

Новація, узагальнює Н.Краснокутська, – це кінцевий метод, принцип, новий порядок, винахід, новий продукт, процес, якісно відмінний від попереднього аналога, що є результатом інтелектуальної діяльності, закінчених наукових досліджень і розробок. Термін “новація” вживається щодо всіх новин як у виробничій, так і в організаційній, фінансовій, науковій, навчальній, соціальній сферах, щодо будь-яких удосконалень, які забезпечують зменшення витрат або створюють умови для зміни способу життя. Більшість новацій реалізується у сфері економіки, забезпечуючи вирішення завдань економічного зростання, конкурентоспроможності не тільки підприємства, а й країни в цілому. Новація з моменту впровадження у виробництво, побут, інші сфери діяльності стає нововведенням (інновацією) [6, с. 14]. Тут можна бачити ієрархічну приналежність означених термінів, які описують різні етапи інноваційного процесу. Новація відтворює більше задум творця інтелектуальної

власності, характеризує новину, обґрунтовує прийняття рішення щодо впровадження по відношенню до традиційного технічного рішення, вироблюваної продукції, використовуваного способу тощо. Тому новація характеризує новини у виробничій, організаційній, фінансовій, науковій, навчальній, соціальній сферах. Новація перетворюється у нововведення, яке є початковою стадією впровадження об'єктів права інтелектуальної власності (нематеріальні активи) у конкретну господарську діяльність. Інновація ж характеризує стадію інноваційного процесу, коли здійснюється поєднання інтелектуального капіталу з виробничим капіталом, результатом чого є виробництво і реалізація інноваційної продукції з отриманням додаткової вартості (прибутку), що є комерціалізацією. За такою економічною конструкцією інноваційна діяльність є предметом вивчення економіки інтелектуальної власності, де обґрунтовуються витрати, визначається оцінка об'єктів права інтелектуальної власності відповідними методами оцінки (витратний, дохідний, ринковий), визначаються джерела інвестицій (або фінансові можливості), розрахунок ефективності кінцевого результату інноваційної діяльності тощо.

Передує цьому процесу інтелектуальна власність, предметом якої є встановлення правових відносин стосовно творця і власника інтелектуального продукту, які регулюються правовими актами, охороноздатністю тощо. Цьому процесу передують створення інноваційного середовища, пошук інтелектуальних ресурсів та їх визначення, спрямування зусиль на отримання інноваційного ефекту.

З позиції інноватики нововведення сприяють переміщенню ресурсів у сферу більш високої продуктивності і прибутку. З нею пов'язують розвиток наукомістких виробництв. В різних сферах життя (науці, техніці, економіці, управлінні, соціальній сфері) нововведення вносять у середовище нові елементи, які впливають на спосіб життя людей, стиль поведінки, світогляд, тобто зміни. Предметом нововведення є новація, яка, наприклад, у виробництві набуває ознаки інноваційного підприємництва. Інновація – це вже матеріалізований результат трансформації інтелектуальної власності творця (інтелектуальний продукт) з ознакою об'єкту права інтелектуальної власності, який втілений у інноваційний продукт чи інноваційну продукцію, яку виведено на ринок і після її реалізації (комерціалізації) отримується дохід (прибуток). Тоді й завершується етап інноваційної діяльності, який трансформує не тільки інтелектуальну власність в інноваційний продукт, а також впливає на зміни у виробництві, забезпечуючи створення виробничої системи нового покоління. На цій основі можна стверджувати суттєву відмінність термінів “новація” та “інноватика”, яка базується на головному принципі, а саме: інноватика – це наука, за якою досліджуються інноваційна політика, інституційні фактори (інституціональна економічна теорія), інноваційна діяльність, інноваційний процес, інноваційний бізнес (інноваційне підприємництво), інновації, які пов'язані з проривними технологіями, технологічними укладами, інноваційними ресурсами, інноваційними джерелами (інноваційний бюджет, фінанси інновацій). На відповідному рівні (макро–, мезо–, мікрорівні) – це є

суттєві зрушення з високим економічним та соціальним ефектом (інноваційний ефект). В основі інноватики покладено побудову інноваційної моделі економічного і соціального розвитку країни, регіону, напрямку відповідної галузі, виробництва.

Одночасно, практичною реалізацією досліджень у сфері інноватики є поглиблення проблем інноватики на рівні інтелектуальної власності та економіки інтелектуальної власності (інтелектуальної економіки). Саме на цій основі під впливом інтелектуальної власності (новацій) впроваджуються нововведення, які впливають на оновлення виробничої системи (формуєчи виробничу систему нового покоління), за рахунок чого здійснюється трансформація економічної виробничої системи на інноваційній основі, результатом чого є виробництво і реалізація інноваційної продукції.

Напрями розвитку

Економіка знань потребує нових підходів до проблем, які виникли і розвиваються у зв'язку з переходом економіки України на інноваційний шлях розвитку, в основу якого покладено інновації, глибока та комплексна модернізація економіки і суспільства в цілому.

Автор не намагається охопити всю проблематику інноватики та економіки інтелектуальної власності за умов невизначеності в механізмі державного управління, господарських процесів, прогнозуванні майбутніх результатів, визначенні необхідних інвестиційних ресурсів, формуванні механізму реалізації стратегії і тактики. Намагання означити деякі напрями розвитку інноватики з урахуванням інтелектуальної економіки є позитивним, враховуючи зацікавленість в цьому науковців і фахівців.

1. Інноватика з позиції глобалізації економіки

Сучасний період характеризується зростанням ролі інформації й інтелектуалізації економічного і соціального життя. Інформатизація суспільства найбільше сприяє економічному прогресу світової економіки.

Хоча дослідно-винахідницька активність, зауважує С.Соколенко, порівняно рівномірно розподіляється по всій планеті, але поява інноваційних технологій на світовому рівні історично концентрувалася в декількох країнах [23, с. 42]. Технологічні інновації відіграють ключову роль у процесі становлення довгострокового економічного розвитку. З'ясування та розкриття тонкощів міжнародних відмінностей в продуктивності винахідництва дають важливі вихідні дані для розуміння закономірностей розвитку науково-технічного прогресу у будь-якій країні. Щодо продуктивності винахідництва можливо судити або про ефективність окремих функцій "винахідництва", або в межах загального політико-економічного аналізу ділового клімату країни. Світовий досвід показує, що показники інноваційної діяльності є важливим критерієм для визначення ефективності загальнонаціональної політики, спрямованої на інноваційний розвиток. З цією метою розроблена і отримала поширення концепція **національної інноваційної продуктивності (НІП)**, за

допомогою якої визначається здатність країни – як її політичного, так і економічного організму – виробляти та комерціалізувати потік інноваційних технологій на довгострокових умовах.

Інноваційна продуктивність, зазначає С.Соколенко, залежить від набору взаємопов'язаних складових – інновацій, політики, обсягів надаваних ресурсів, які і створюють фундамент розробки наднових світових технологій. НІП характеризує не реалізацію одиначної конкретної інноваційної продукції, а визначає більш фундаментальні фактори інноваційного процесу [23, с. 43].

Концепція НІП була розроблена у 90–х роках минулого століття за такими 3–ма основними напрямками:

- Ендогенна теорія зростання, заснована на ідеях (Ромер, 1990 р.) [24];
- Теорія національної промислової конкурентної переваги, заснованої на кластерах (Портер, 1990 р.) [25];
- Концепція національних інноваційних систем (Нельсон, 1993 р.) [26].

Кожен з цих напрямків, як зазначає С.Соколенко, виокремлює у національному діловому середовищі фактори, які найбільш чітко визначали б потоки інновацій. Хоча в сферу інтересів цих теорій входять загальні для них об'єкти вивчення, та кожна з них відкриває свою, відмінну від інших, перспективу.

Так у *моделі зростання*, що визначається ідеями, функція генерації ідей залежить від двох загальних факторів, які впливають на ступінь інноваційності в національній економіці: від накопиченого цією економікою попереднього запасу знань та від рівня зусиль у науково–дослідній діяльності, яка спрямована на напрацювання ідей (у протилежність виробництву кінцевої продукції).

В *теорії національних конкурентних переваг* М. Портер робить акцент на мікроекономічній підтримці інновацій через специфічні для кожної країни промислові кластери. Зв'язок між інноваціями та кластерами залежить від невлених у місцевих умовах взаємовідносин між попитом та пропозицією, наявності і орієнтація споріднених та підтримуючих їх галузей промисловості, а також від природи місцевого конкурентного суперництва (змагання). Зосередившись на промислових кластерах (інформаційні технології, біотехнології), а не на окремих виробничих сегментах (принтери, медикаменти), цей напрямок висуває на перший план положення про те, що рівень інновацій залежить як від наявних чи надмірних знань, так і від природи технологічної взаємозалежності між спорідненими секторами.

Одночасно *концепція національних інноваційних систем*, яка базується на багатому інноваційному матеріалі в галузі організації інноваційної діяльності в різних країнах, зберігає тенденцію виокремлення роль загальнонаціональної економіко–політичної обстановки (в тому числі через торгову політику чи інтелектуальну власність), освітньому секторі, а також особливостей поведінки інститутів, які впливають на інноваційний процес, діяльність яких важко піддати порівнянню в міжнародному контексті [23, с. 43].

На наш погляд, концепція НІП актуалізується ще одним напрямком – *розвитком науки інноватики та її складових*, яка вивчає закономірності

розвитку інновацій з позицій глобалізації інформаційної економіки, інноваційного конкурентного середовища на макро-, мезо- і мікрорівнях, моделювання інноваційних процесів на основі методів бізнес-проекування, прогнозування та передбачення. Саме інноватика поглиблює інтелектуальну економіку в політекономічному розумінні, якщо її розглядати на рівні інтелектуального капіталу, інноваційної активності підприємств, трансформації інтелектуальної власності в інноваційну продукцію в процесі комерціалізації.

Інноватика активізує трансформаційні перетворення в економіці України. Досвід свідчить, що інформаційні технології, комп'ютерні мережі змінили світ і сьогодні стали звичними в нашому житті. Основну роль в процесі інформатизації суспільства відіграли наука та освіта, а також зусилля держав по впровадженню інформаційних технологій у передові галузі промисловості та безпеку держави. Але при цьому виникає проблема продуктивності інновацій, інноваційної діяльності з позиції подальшого просування економічного розвитку країн на перспективу.

Безумовно, конкурентні переваги сприяють розвитку інноватики та її складових, але на цій основі зазначаються застереження щодо прорахунків при реалізації інноваційних підприємницьких ідей. Ідеї володіють потенційною комерційною привабливістю або вони приречені на поразку. Економісти Чан Кім та Рене Моборнь у своїй роботі "Визначення виграшної ділової ідеї, коли ви її побачили", надрукованій у 2000 році у Гарвардському діловому Ревю [27], представили унікальну методику передбачення долі нових підприємницьких ідей. У загальному вигляді вони склали так званій "Індекс перспективних ділових ідей", яким можуть користуватися компанії з метою визначення шляхів використання інновацій [23, с. 46]:

- *Корисність для покупця*: є чи привертає увагу споживача привід придбати нову продукцію чи послугу?
- *Стратегічне калькулювання цін*: яким шляхом може компанія визначити ціну своєї нової продукції чи послуг, щоб привернути до неї масового покупця?
- *Ділова модель*: наскільки прибутково зможе компанія реалізувати нову ідею? Чи є її здібність, витрати, принципи калькулювання ціни прийнятні для виконання задач?
- *Здатність до визначення можливих труднощів*: чи може компанія виявити причини відсутності зацікавленості до інновацій у суспільстві, партнерів і навіть працівників.

Для досягнення успіху в нових умовах необхідно знаходити нових партнерів, нові технології, нові бізнес-процеси.

На рівні країни, зокрема України, виключно гострою є проблема створення повноцінних ринкових інститутів, розвиток яких забезпечує становлення цивілізованих ринкових відносин, без яких економічне зростання неможливе.

Активне використання світового досвіду побудови соціальної ринкової економіки надає Україні шанс привести в дію наявні в її розпорядженні як матеріальні, так і нематеріальні багатства країни, досягнувши тісної інтеграції

економічних і соціальних факторів. Це забезпечує можливість переходу соціальної сфери до активного саморозвитку.

Глобалізація робить більш жорсткою міжфірменну і міжрегіональну конкуренцію, просуваючи на перший план якість та інновації.

Як зазначає В.Новицький, сьогодні, як ніколи раніше, зміст поняття “ресурси” швидко змінюється, і саме цей момент є головним. Ресурси “дематеріалізуються”, причому не внаслідок відмови від конкретних матеріальних цінностей (подібне нині трапляється лише спорадично), а через актуалізацію нових сфер соціально-економічної діяльності, що передбачає оперування цінностями суто економічного характеру. Тим самим боротьба за ресурси об’єктивно переноситься як у ті площини, що раніше трактувалися як позаконкурентні, індиферентні до логіки конкурентної діяльності, так і у нові, інформаційні просторові виміри [28, с. 4–5]. Визначаючи деякі нові нюанси соціально-економічного розвитку, що привносяться глобально конкурентними стратегіями, В.Новицький зауважує, що протягом останніх років почастишали випадки інвестування транснаціональними компаніями і фірмами, що проходять з країн-метрополій, тих видів виробництв, які є обслуговуючими щодо власної виробничо-господарської діяльності інвесторів. Відбувається також іноземне інвестування, фінансування виробництв, небажаних для сторони-донора із стратегічних, екологічних причин. У першому випадку йдеться про розвиток виробництв, які не передбачають великої концентрації інформаційного ресурсу та кваліфікованих кадрів, а у другому – про політику винесення подалі від метропольних країн, на “глобальну периферію”, екологічно шкідливих потужностей, що не тільки дозволяє позбутися “брудного” виробництва, але й заощаджує кошти, які слід було б витратити на очисні споруди та відповідні заходи щодо технологічної безпеки [28, с. 5–6]. На цій основі В.Новицький у своєму дослідженні виділяє класифікаційний ряд моделей поведінки у глобальному конкурентному середовищі, побудованих за критерієм “убування сили”, а саме [28, с. 8–12]:

- 1) **модель силової автаркізації** (або концепція суверенної інтернаціоналізації), яка базується на найбільш сильній політиці конкурентного тиску, згідно з якою відчуття власних конкурентних позицій є настільки впевненим, а наявні інструменти реалізації своїх конкурентних цілей настільки ефективними й вагомими, що фактично відбувається своєрідне протиставлення себе і світу;
- 2) **модель інтеграції рівних суб’єктів**, яка базується на формуванні міжнародних інтегрованих систем;
- 3) **модель прагнення “місця під сонцем”**, яка базується на намаганнях країн забезпечити якомога ширше своє представництво на світових ринках, навіть в агресивному проникненні в нові для себе ніші глобальної економіки;
- 4) **модель пасивної відповіді**, яка базується на намаганні країни знайти більш-менш сприятливе місце у діючій системі міжнародного поділу праці, враховуючи основні силові фактори, але не маючи прагнення чи сили на щось більше, ніж пристосуватися до міжнародного середовища та

одержати зиск від існуючої моделі світового ресурсоспоживання та цінових пропорцій;

- 5) **модель периферизації**, яка має такий зміст – несприятливі для певної країни умови та механізми участі у міжнародних економічних відносинах, деградація профілю спеціалізації, перехід до обслуговування інших економік через розміщення на власній території, здебільшого, матеріало-містких, інформаційно малонасичених виробництв і видів господарської діяльності. Глобальна периферія – це так звані “втрачені країни”.

Безумовно, зауважує В.Новицький, слід враховувати певну умовність будь-якої класифікації, наявність проміжних і перехідних моделей. Але якщо розуміти наведену схему неортодоксально, то не можна не констатувати, що належність окремої країни до однієї з наведених типових моделей має серйозні наслідки для її долі, добробуту населення, перспектив національного розвитку. При цьому логіка потрапляння певної країни до однієї з класифікаційних груп вмонтована у контекст проблематики “регулятивна практика – глобально конкурентна стратегія” і цілковито відповідає конкретній послідовності реалізації тих чи інших практичних дій [28, с. 18].

З огляду на сказане, інноватика з позиції глобалізації економіки повністю доповнює та поширює концепцію національної інноваційної продуктивності, потребує визначення “інноваційної підприємницької ідеї” з позиції її комерційної привабливості, дієздатності, спрямовує до пошуку економічної моделі поведінки у глобальному конкурентному середовищі, формуванню відповідної регулятивної практики та правового забезпечення інноваційного прориву на основі застосування та поширення “мета-технологій”, які формують параметри сучасного інформаційного суспільства.

2. Розвиток науково-технічної сфери та наукоємного ринку в розрізі системи інноваційного провайдингу

Системний перехід до наукоємного ринку з його характерними властивостями та ознаками потребує інноваційних перетворень базової науково-виробничої структури, створення й розвитку підприємницької, інтегрованої з наукою, інноваційної інфраструктури та переходу на інноваційну модель функціонування. Комплекс заходів щодо реалізації такого підходу, зазначає у своєму дослідженні С.Володін, одержав назву система інноваційного провайдингу [29, с. 31].

Наукові основи інноваційного провайдингу, далі обґрунтовує С.Володін, поєднують методи та інструментарій створення конкурентоспроможної наукоємної продукції й просування її на ринок [29, с. 19].

Предмет інноваційного бізнесу на наукоємному ринку будується на використанні знань про підприємницькі можливості для інноваційного менеджменту й інноваційного маркетингу, засадах венчурного підприємництва. На основі інноваційної логіки та методології розвитку інноваційного підприємництва, зазначає С.Володін, створюються система лінійно-дивізіональної логістики інноваційних корпоративних структур і технологій інноваційного бізнесу. Це, у свою чергу, сприяє формуванню організаційно-

функціональної моделі інноваційного бізнесу, яка дає змогу будувати будь-які інтегровані науково-інноваційні комплекси на наукоємному ринку [29, с. 24].

У цій системі науково-інноваційна діяльність розуміється як безперервний процес створення, вдосконалення та трансферу об'єктів науково-технічних та інноваційних досягнень. Функціональна модель науково-інноваційного процесу дозволяє пов'язати окремі діючі в ній механізми в єдину систему управління процесом, кінцевою метою якого є підвищення ефективності науково-інноваційної діяльності за рахунок капіталізації та комерціалізації результатів наукових досліджень, забезпечити товарно-сировинний ринок якісною наукоємною продукцією. Для ефективної діяльності наукоємного ринку необхідно так побудувати наукоємну сферу, щоб забезпечити безперервний інноваційний процес втілення у виробництво результатів науково-технічних розробок для інноваційного трансферу та рефінансування науково-дослідних робіт.

Будь-яка замкнута цілісна система характеризується організованою структурою та скоординованими механізмами, які забезпечують її збалансоване функціонування і злагоджену роботу окремих елементів.

Для побудови системи інноваційного провайдингу синтез наукових методів і засобів дав змогу сформуванню науково-теоретичні й науково-практичні підсистеми [29, с. 22–24]:

- теоретичні основи інноваційного провайдингу на наукоємному ринку;
- інноваційна логіка науково-технічного прогресу та логістика інноваційного провайдингу;
- методологія, методика і механізм креативного інновингу (новірування) науково-інноваційної діяльності;
- методологія, методика та механізми інноваційного консалтингу на наукоємному ринку;
- методологія, методика та механізми інноваційного бізнесу на наукоємному ринку.

Предметом теоретичних основ інноваційного провайдингу на наукоємному ринку є базові знання інноваційного провайдингу, системологія інноваційного провайдингу, аналіз теоретичних підходів до побудови наукоємного ринку й створення моделі його інноваційного розвитку, державне регулювання науково-інноваційної діяльності. З урахуванням теоретичних основ інноваційного провайдингу на наукоємному ринку створюється самодостатній науково-інноваційний конвеєр науково-технічних розробок з їх інноваційним трансфером за товарно-фінансовими підприємницькими схемами.

Предметом інноваційної логіки науково-технічного прогресу є головний понятійний апарат системи, тезаурус інноваційної логіки як кібернетичний базис інноваційного провайдингу. На цій основі будуються інноваційна логіка наукового пізнання, інтегральна логіка організації інноваційних структур, диференціальна логіка управління інноваційними процесами, які збезпечують методологічну основу логічної побудови логістики системи інноваційного провайдингу.

Предмет креативного інновингу науково-інноваційної діяльності спрямовано на науково-творчий процес і його кінцевий інноваційний результат. Тому основою методології креативного інновингу є знання про інноваційні технології, креатологія інноваційного мислення і поведінки вченого-творця, методологічні засади креативної творчості. На цій основі досліджуються на інноваційність наукова сфера та технології інноваційного розвитку науково-дослідних установ.

Предмет інноваційного консалтингу на наукоємному ринку становить база знань про інноваційний консалтинг з поділом на науковий та бізнес-консалтинг, методологія та технологія логістики інноваційного консалтингу як комплексу з проектування та управління науково-інноваційними проектами. На цій основі будуються механізми консалтингу корпоратизації науково-інноваційних відносин, капіталізації та комерціалізації науково-технічних досягнень.

Предмет інноваційного бізнесу на наукоємному ринку будується на використанні знань про підприємницькі можливості для інноваційного бізнесу, методології інноваційного менеджменту й інноваційного маркетингу, засад венчурного підприємництва.

Зазначене свідчить про потребу розвитку системи інноваційного провайдингу в науковій сфері діяльності і на наукоємному ринку. Практична апробація системи проведена в мережі установ і підприємств Української академії аграрних наук.

3. Розвиток інноваційної інфраструктури

На розвиток і ефективність інноваційних процесів впливає інноваційна інфраструктура, яка, як зазначають у своєму дослідженні М.Якубовський та В.Щукін, є однією з найменш розвинутих сторін національної інноваційної системи [30, с. 27]. Сутність проблеми значною мірою полягає у відсутності системного підходу до інфраструктури та недооцінці її ролі в заходах державної політики щодо прискорення інноваційного розвитку економіки.

Для прискорення розвитку сучасної інноваційної інфраструктури як важливого чинника активізації інноваційної діяльності і забезпечення конкурентоспроможності економіки України М.Якубовський та В.Щукін вважають за необхідне здійснити такі основні заходи [30, с. 37–38]:

1. Надати розвитку інноваційної інфраструктури статус державного пріоритету з визначенням нормативно-правових, економічних і організаційних засад її утворення і функціонування. Для цього необхідно удосконалити діючу систему законодавчих актів щодо регулювання інноваційної діяльності та її інфраструктурного забезпечення, прийняти Закон України “Про інноваційну інфраструктуру” та внести зміни і доповнення до Закону України “Про інноваційну діяльність”, що сприятиме чіткішому визначенню функцій і налагодженню взаємодії між суб’єктами інноваційної діяльності та інноваційної інфраструктури.
2. Запровадити статистичне спостереження за утворенням і функціонуванням організаційно-господарської системи

інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності, ввести її класифікацію за видами, організаційними формами і призначенням, а також створити систему державної підтримки розвитку інноваційно-технологічних центрів, інкубаторів, кластерів та інших організаційних форм інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності.

3. Активізувати процес інтеграції вузівської науки з дослідницьким сектором академічної і галузевої науки шляхом створення дослідно-освітнянських комплексів (центрів) інноваційної спрямованості на зразок провідних європейських і світових університетів.
4. Підвищити роль держави у формуванні та підтримці розвитку інноваційних підприємств та їх інфраструктурного забезпечення, зокрема, утворити Фонд сприяння малим формам інноваційної діяльності із залученням бюджетних коштів, передбачити пільги (податкові, митні, тарифні) для початкових етапів досліджень та освоєння їх результатів у виробництві. Розробити і прийняти нормативно-правову базу щодо створення та функціонування галузевих і регіональних фондів підтримки підприємницької діяльності в науково-технічній та інноваційній сферах.

4. Концептуальні засади інноваційного бізнесу

У науковій літературі й у практичній діяльності інноваційний бізнес здебільшого називають інноваційним підприємництвом. Сутність бізнесової чи підприємницької діяльності визначають як ідентичні однопорядкові поняття, тобто як вид діяльності, метою якого є отримання прибутку.

Під інноваційним підприємництвом розуміється процес створення нових товарів і технологій за допомогою практичного використання ідей і винаходів. Інновації служать специфічним інструментом підприємництва, причому не інновації самі по собі, а спрямований організований пошук інновацій, постійна націленість на них підприємницьких структур [31, с. 38–39].

Виділяють три моделі інноваційного підприємництва [31, с. 41–42, с. 53]:

1. Інноваційне підприємництво на основі внутрішньої організації, коли інновація створюється і (або) освоюється всередині фірми її спеціалізованими підрозділами на базі планування і моніторингу їхньої взаємодії у межах інноваційного проекту.
2. Інноваційне підприємництво на основі зовнішньої організації за допомогою контрактів, коли замовлення на створення й (або) освоєння інновації розміщується між сторонніми організаціями.
3. Інноваційне підприємництво на основі зовнішньої організації за допомогою венчурів, коли виробник для реалізації інноваційного проекту засновує дочірні венчурні фірми, які залучають додаткові сторонні кошти.

Інноваційний бізнес – це, насамперед, нерозривний зв'язок усіх складових інноваційного циклу на комерційних засадах.

Виділяють такі джерела інноваційного бізнесу [31, с. 78–82]:

- 1) несподівана подія, яка може дати поштовх до несподіваного успіху або несподіваної невдачі (існують сфери, які пропонують більші можливості, пов'язані з меншим ризиком і меншими витратами: несподіваний успіх сам викликає необхідність цих інновацій; невдача свідчить про необхідність змін, тобто про приховані інноваційні можливості);
- 2) невідповідність між реальністю – такою, якою вона є – та її відображенням у думках і в оцінках людей (є характерним мотивом інновацій: або тих, що вже відбулися, або тих, що можуть виникнути; розрізняють такі види невідповідностей: між економічними реаліями суспільства; між реальним станом галузі (підприємства, виробника) і планами; між орієнтацією галузі та цінностями споживачів її продукції; внутрішня невідповідність у ритмі або в логіці технологічних процесів);
- 3) зміна потреб виробничого процесу (інновація починається не з події, а із завдання, тобто тут необхідність – причина винаходу; для втілення в життя інноваційних рішень, що ґрунтуються на потребі виробничого процесу, необхідна наявність таких основних умов: автономний процес; наявність однієї слабкої ланки в ньому або відсутність якоїсь ланки; чітке визначення мети; конкретизація рішення; розуміння корисності пропозиції);
- 4) зміни в структурі галузі або ринку (надійнішими, оптимальними показниками змін у галузевій структурі є: швидке зростання галузі; зміна традиційного розподілу ринку на сегменти; зближення технологій, що колись вважалися зовсім самостійними; інтенсивна зміна напряму діяльності в галузі);
- 5) демографічні зміни (розуміють зміни чисельності населення, його вікової структури, складу, зайнятості, рівня освіти і доходів; являють собою спонукальний мотив інновацій для тих, хто готовий робити самостійні практичні дослідження реальних ситуацій, аналізувати тенденції);
- 6) зміни в сприйнятті та у ціннісних установках (у зв'язку з невизначеністю цього мотиву інноваційних ідей, а також із тим, що дуже важко знати заздалегідь чи є нове сприйняття результатом радикальних змін, чи це просто тимчасове захоплення, а також малою передбачуваністю наслідків, інновація, основана на цьому джерелі, має поширюватися поступово і бути вузькоспеціалізованою);
- 7) нові знання (наукові) (відрізняються від усіх інших джерел основними характеристиками: час “зародження” таких інновацій найбільший; ці інновації будуються на конвергенції кількох видів знань, зовсім не обов'язково властивих даній сфері науки і техніки; реалізація таких інновацій характеризується високим ступенем ризику, непередбачуваністю);
- 8) інноваційні фінансові ресурси (потребує фізичної наявності капіталу; вони можуть бути ризиковим комерційним капіталом або некомерційними);
- 9) інноваційний бізнесмен (який виступає сполучною ланкою між новаторами–авторами оригінального науково-прикладного продукту і суспільством, зокрема сферами виробництва і споживання);

10) поле інноваційної активності (окреслюється межами концентрації потенційних об'єктів додаткових знань і навичок на відповідних ієрархічних рівнях, територіях, у певних видах діяльності).

Інноваційний розвиток стає не тільки важливішим, а й складнішим процесом через зростаючу активність підприємницького фактора як джерела економічного зростання в ринковій системі.

Замість висновку

Зазначене вище дослідження та напрями розвитку подані в розрізі окремих визначень учених, логіки та діалектики пізнання науки інноватики, розкриття економічної сутності та змісту висунутих проблем, які потребують подальшого дослідження з позиції методології інноватики так інтелектуальної економіки, а також з позиції узгодженості з динамікою економічних процесів в Україні. Кожний напрям цього дослідження має перелік завдань, що потребують розгляду та подальшого вивчення.

Безумовно, автор не претендує на вичерпність постановки досліджуваних напрямків розвитку, які можна доповнювати й доповнювати. Метою цього підходу стало бажання зосередити увагу вчених і фахівців на новому напрямку досліджень в інноваційній сфері, розібратися в її складових, які автор намагався розглянути як цілісне явище у сучасній економіці знань.

Література

1. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
2. Чухно А. Нова економічна політика (теоретико-методологічні засади) // Економіка України. – № 6. – 2005. – С. 4–10.
3. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань // Економіка України. – № 4. – 2004. – С. 4–14.
4. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. – М.: Владар, 1993.
5. Федулова Л. Технологічний розвиток економіки) // Економіка України. – № 5. – 2006. – с. 4–10.
6. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.
7. Американские буржуазные теории управления (критический анализ). – М., 1978.
8. Фостер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1987.
9. Апатова Н. Методологічні основи дослідження інформаційної економіки // Економіка України. – № 7. – 2005. – с. 58–64.
10. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі // Економіка України. – № 5. – 2004. – с. 14–23.
11. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі // Економіка України. – № 4. – 2004. – с. 15–23.

12. Єщенко П. Економічні теоретичні концепції та їх предмет // Економіка України. – № 4. – 2004. – с. 56–61.
13. Основы экономической теории: Учебник / С.В.Мочерный, В.К.Симоненко, В.В.Секретарюк, А.А.Устенко; Под общ. ред. С.В.Мочерного. – К.: О-во “Знання”, КОО, 2000. – 607 с.
14. Инновационный менеджмент: Концепции, многоуровневые стратегии и механизмы инновационного развития: Учеб. пособие / Под ред. В.М.Аньшина, А.А.Дагаева. – М.: Дело, 2006. – 584 с.
15. Чухно А. Й.Шумпетер – засновник еволюційної економічної теорії // Економіка України. – № 7. – 2007. – с. 65–73.
16. Інтелектуальна власність: Навчальний посібник / За ред. д.т.н. Цибульова П.М. – К. УкрІНТЕІ, 2006. – 276 с.
17. Підпригора О.А., Підпригора О.О. Право інтелектуальної власності України: Навч. посібник для студ. юрид. вузів і фак-тів ун-тів. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 336 с.
18. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С.О.Довгий, В.О.Жаров, В.О.Зайчук та ін. – К. Форум, 2002. – 319 с.
19. Бутнік-Сіверський О.Б. Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт // Інтелектуальний капітал. – № 5. – 2003. – с. 3–12.
20. Економіко–правові проблеми в сфері інтелектуальної власності: Монографія / Кол. авторів: Орлюк О.П., Бутнік-Сіверський О.Б., Ревуцький С.Ф., Нежиборець В.І., Федченко Л.Ю. та ін.; кер. авт. кол., наук. ред. д.е.н., проф. Бутнік-Сіверський О.Б. – К. НДІ інтелектуальної власності АПрН України, 2006. – 364 с.
21. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань // Економіка України. – № 5. – 2004. – с. 4–13.
22. Статистика науки и инноваций: Краткий терминологический словарь / Под ред. Л.М.Гохберга. – М.: ЦИСН, 1996.
23. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства, кластеры: Укр. контекст. – К.: Логос, 2002. – 647 с.
24. Romez P.M. Endogenous Technological Change, Journal of Political Economy, Vol. 98, 1990.
25. Porter M. The Competitive Advantage of Nations, London, Macmillan, 1998.
26. Nelson R/R/ National Systems of Innovation: A. Comparative Study, Oxford, 1993.
27. Ch. Kim, R. Mauborne. Knowing a Winning Business Idea When You See One, Harvard Business Review, Sept. – Oct. 2000.
28. Регулятивні стратегії відкритих економічних систем і глобальна конкуренція за ресурси // Економіка України. – № 7. – 2007. – с. 4–14.
29. Володін С.А. Інноваційний розвиток аграрної науки: Монографія. – К.: МАУП, 2006. – 400 с.
30. Якубовський М., Щукін В. Інфраструктура – фактор прискорення інноваційного розвитку промисловості // Економіка України. – № 2. – 2007. – с. 27–38.

31. Степанов О.П., Гончарова Н.П., Андрощук Г.О. Інноваційний бізнес: кредитно–модульна система: Навч. посібник. – К.: Книжкове вид–во НАУ, 2007. – 420 с.

[Надруковано: Теорія і практика інтелектуальної власності. – №6. – 2007. – С. 68–81; №1. – 2008. – С. 63–77]